

‘Achter d’n aauwe toren’

Puiflijk is een eblouissant dorpje in het Land van Maas en Waal waar de prozaïst van dit dictee als een zieltje zonder zorg kon opgroeien. Aanvankelijk was het aantal inwoners lager dan duizend, zodat Puiflijk niet in de Bosatlas stond. Het ontstaan van Puiflijk gaat echter wel ver terug en wel naar de hoge donken, de oudst bewoonde gronden. Na de vroegmiddeleeuwse bedijking is in een spill-overproces het dorpsgebied uitgebreid. Op de ‘hucht’ staat het iconische middelpunt van het dorp, de Oude Toren, een restant van een middeleeuwse kerk, voor het eerst vermeld in een akte van 1176. In de Franse tijd werd de kerk zwaar beschadigd, het schip verdween en het koor is gesloopt.

De Maas en Waalse streekhistoricus Johan van Os was Pûfleks tot in zijn capillair stelsel. Hij schreef over de streek waaraan hij zo verknocht was zoals iedereen hem kende: rammelend op een ouwe ‘schrijfmasjien’, bukshagje in de mond en ogen met een immer schalkse tijlulenspiegelblik. Als streek- en volkstaalliefhebber, vorser naar de menselijke aard, publicist, columnist en vertaler, publiceerde hij een groot aantal boeken, verhalen en columns in kranten en tijdschriften.

Hij zat in het bestuur en de redactie van de Historische Vereniging Tweestromenland. Onder nom de plume van de gemystificeerde figuur Knil van de Kiepelenberg publiceerde hij in de jaren zeventig kolderieke verhalen in *de Gelderlander*. In het *Maas en Waals woordenboek*, het eerste deel van de Tweestromenlandreeks werden die gepubliceerd. De inwoners van het hele Land van Maas en Waal hadden hem geholpen bij zijn speurtocht naar bijzondere woorden. Als begenadigd conferencier hield hij voordrachten voor afgeladen zalen en stelde wanen aan de kaak. Pijlen van gramschap schoot hij af op de Drutense politiek tijdens de uitbreiding van Druten op Puiflijkse grond: Puiflijk-Noord in plaats van Druten-Zuid!

Al geruime tijd ernstig ziek, vlak voor de kerstdagen in 1999, toen de derde druk van zijn *Maas en Waals woordenboek* met jatrophaoilie ten doop werd gehouden, klonk zijn soundbite ‘k Zij d’r heel greuts op’, en liet hij gekscherend de catchphrase ontvallen: ‘k Weet nie of ik eiges wel millenniumproof zij ...’ Het was zijn laatste openbare optreden, maar dat hij milleniumproof was bleek wel, omdat hij op 26 januari 2000 overleed, thuis op de ‘Hucht’.

In het *Maas en Waals woordenboek* staat het verhaaltje van ‘Aennemerionèlleke’, de ingénu kleindochter van Knil en Wim van de Kiepelenberg, die een fling heeft aangeknoopt met ‘n’overwaalse snorrewietser’ uit Tiel en na in Baccho et Venere in het ‘Pûflekse’ café dansant van Wim Mulders en na een mal-à-propos over een ‘fetiël’ en een ‘fiepke’, inter canem et lupum het samenzijn voortzette ‘achter d’n aauwe toren’ en achterbleef met een parvum non parvae amicitiae pignus in een situatie van zowel infans in utero matris, ‘gekuld zogezèèd’, als in hac lacrymarum valle, overgeleverd aan secreta haec murmura vulgi, hoewel wellicht q.f.f.q.s. (afkorting van: quod felix,

faustunque sit). Na het schrijven van dit dictee zal ik het verhaaltje voorlezen en tevens wordt de shoot-out daaraan ontleend.

Owrukuku! Volgens de acustica het high-definition geluid, gekresen door de kerkuil die in de galmgaten van de Oude Toren huist. De *Tyto alba*. Fylogenetisch onderzoek heeft uitgewezen dat de kerkuil een in drie genetisch gescheiden clades wijdverspreide uilensoort is. De kerkuil heeft een helderwitte, scherp begrensde, en coeur vormgegeven gezichtssluiert en zwarte ogen met een 2700 binoculair gezichtsveld, een ivoorwitte snavel, een diepvaalgele borst en gemêleerde, goudbruine vleugels. Aan de voet van de Oude Toren liggen de uilenballen, doorspekt met de cytoskeletten met eukaryote cellen van veldmuizen: gebarft.

In carnavalstijd zijn alle inwoners van Puiflijk 'Uilen en uilinnekes' van carnavalsvereniging de Torenuilen. Een pince-sans-rire ofwel 'tunnekesproater' treedt op tijdens het jocrissesbal ofwel het uilskuikenbal. Uit de PA schalt het lied van Vader Abraham en Boer Koekoek m.m.v. kinderkoor De Makkertjes: Den Uyl is in den olie.

Het écartelé en sautoir armes parlantes van de Torenuil wordt boven in de galmgaten van de Oude Toren geplaatst. Enkele helden houden de wacht, om te voorkomen dat krautend roofgespuis van Het Bokkenrijk (= Druten) het wapen van de Torenuil jatmuizen en zou kunnen stoefen, rocken en djaffen over de trofee die ze zouden hebben buitgemaakt.

In 1732 verbleef de periëgetische tekenaar-schilder Cornelis Pronk in een herberg in het dorp 'Puffelik'. Hij crayoneerde de toenmalige kerk. Deze werkelijke gebeurtenis heeft er niet alleen voor gezorgd dat er nu nog afbeeldingen van dit monument beschikbaar zijn, maar vormde ook de inspiratie voor de met Maas en Waals dialect doorspekte fictieve streekroman *De Queeste van Puiflijk* van schrijver Ton van Hulst.

Cornelis Pronk vindt bij de Puiflijkse kerk een steen met een stuk perkament met cryptische aanwijzingen die leiden naar een verborgen kerkschat. Hij begint een queeste naar verborgen kerkelijke voorwerpen en vindt er een aantal. Ondertussen valt hij voor de charmes van de Puiflijkse Anna, maar moet weer terug naar Amsterdam. In 2016 ontdekt een restaurator op een schilderij van Cornelis Pronk aanwijzingen die duiden op het laatste deel van de verborgen kerkschat. Hij zet de zoektocht voort en brengt de kerkschatten bijeen. In het verhaal is ook een rol weggelegd voor een aantal markante, geanonimiseerde dorpsfiguren.

In *Het Land van Maas en Waal* schrijft A.G. Schulte over de middeleeuwse kerk van Puiflijk waarvan de oudste schriftelijke vermelding teruggaat tot 1176. Het kerkje was

geüsurpeerd door het kapittel van Xanten die het patronaatsrecht en de aanzienlijke kerk- en vicariegoederen bezat, zoals door de vicariërende vicaris-generaal in de eschatocollen was vastgelegd. De kerk was toegewijd aan de H. Johannes de Doper, zoals en profiel zichtbaar op het in de iconostase ingemetselde deësismozaïek.

In 1980 kreeg de toren bij een ingrijpende restauratiebeurt, een nieuwe spits als kapdekking, werd een nieuwe klokkenzoldering aangebracht en werd het metselwerk in- en uitwendig gesaneerd. Archeologisch onderzoek door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek direct na die restauratie heeft uitgewezen dat de bouw in vier fases tot stand zal zijn gekomen.

De eerste fase betrof de bouw van een rechthoekige zaalkerk met versmald koor, op basis van het bouw materiaal, overwegend kolenzandsteen, tufsteen en langs de rivier gebakken waalstenen, gedateerd in de 11e eeuw. In de schipruimte, in oost-westrichting lopende onderslagbalken, de arc de triomphe en twee aangebouwde vicarieën met altaren. De colonnade van de bronssmelttoren bestond uit vier met de hand uit klei gemodelleerde frontispices. In de tweede bouw fase werd het romaanse koor vervangen door een gotisch koor met een Brugse travee. Baksteen en natuursteenbrokken vormden de vlijlaag. De derde fase is de bouw van de drieledige toren in de 15e eeuw, de huidige Oude Toren. De toren is opgetrokken uit tufsteen, een vulkanische steensoort bestaande uit eruptieve lapilli. Klokojieven in de klokkenverdieping. Boven de ingang een memento-moristeen. De vierde bouw fase betrof het aanbouwen van propyleeën, zowel in de toren zelf als naar buiten.

Tijdens het archeologisch onderzoek zijn resten van begraving en bijzetting aangetroffen. De armen werden in de hof begraven. Als je rijk was, kon je in de kerk worden bijgezet. Dan was je een rijke stinker.

Jazeker, Puiflijk heeft een eigen dorpskrant. In de editie van jaargang 2, nummer 2, juni 2021, stond een artikel gewijd aan de toekomstige restauratie van 'd'n auwe toren'. En op de website van Stichting Oude Toren Puiflijk staat de Canon van Puiflijk, bestaande uit vijftig vensters. Voor dit verhaal is gebruik gemaakt van drie vensters: Kerk en toren, Slag bij Puiflijk en Knil.

Stichting Oude Toren Puiflijk is een anbi die het initiatief nam om na veertig jaar de Oude Toren, opnieuw te restaureren. De eerste fase omvat de toren: Op de klokkenverdieping wordt het appeelken teruggeplaatst. De personages in bas-, demi- en haut-reliëf en het reliquarium worden hersteld. De tweede fase betreft de terp: Een goede trap en opgang en in het plein voor de toren worden de contouren van het voormalige kerkgebouw duidelijk zichtbaar gemaakt. Op 6 juli 2023 heeft de gemeenteraad het besluit genomen om extra geld voor de restauratie van de Oude Toren in Puiflijk beschikbaar te stellen. De omgevingsvergunning is aangevraagd. Na de aanbesteding kan met het echte werk worden begonnen. De Oude Toren wordt een monument met activiteiten en ontmoeting in ons fraai 'durp' Puiflijk.

Het is 14 juli 1789, het volk van Parijs komt massaal in opstand en bestormt de Bastille, het begin van de Franse Revolutie. De koning, de aristocratie en de kerk verliezen hun kroningsinsignien en macht. Na de Franse Omwenteling gaan de Franse sansculotten, dithyrambisch van idealen, met een modern Frans leger op veldtocht en vallen de Zuidelijke Nederlanden aan.

Het leger van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, krijgt steun van Engeland en een Franse emigréslegermacht, die bestaat uit Fransen die hun land waren ontvlucht, omdat ze tegen de Revolutie waren. Samen vormen ze de geallieerden. Wat volgt is de Slag bij Puiflijk op 19 oktober 1794, een gevecht tijdens de Eerste Coalitieoorlog tegen revolutionair Frankrijk. De Fransen vallen de drie voorposten aan: bij Appeltern, Altforst en de Waalbandijk bij Druten (Puiflijk). Een dure vergissing van de Engelsen beslist hier de strijd. Het leger van de Franse emigrés draagt bijna dezelfde uniformen als de soldaten van het Franse leger. De Engelse aanvoerder ziet de Franse troepen maar denkt dat het bondgenoten zijn. De Franse overwinning is enorm: manschappen sneuvelen of worden krijgsgevangen gemaakt. Op 10 augustus 2017 werd de Slag bij Puiflijk gere-enact.

Slaapwel! Of zoals meneer De Uil uit *De Fabeltjeskrant* de afleveringen van de dagelijkse kinder-tv-serie afsloot: “Lieve kijkbuis kinderen, oogjes dicht en snaveltjes toe!”